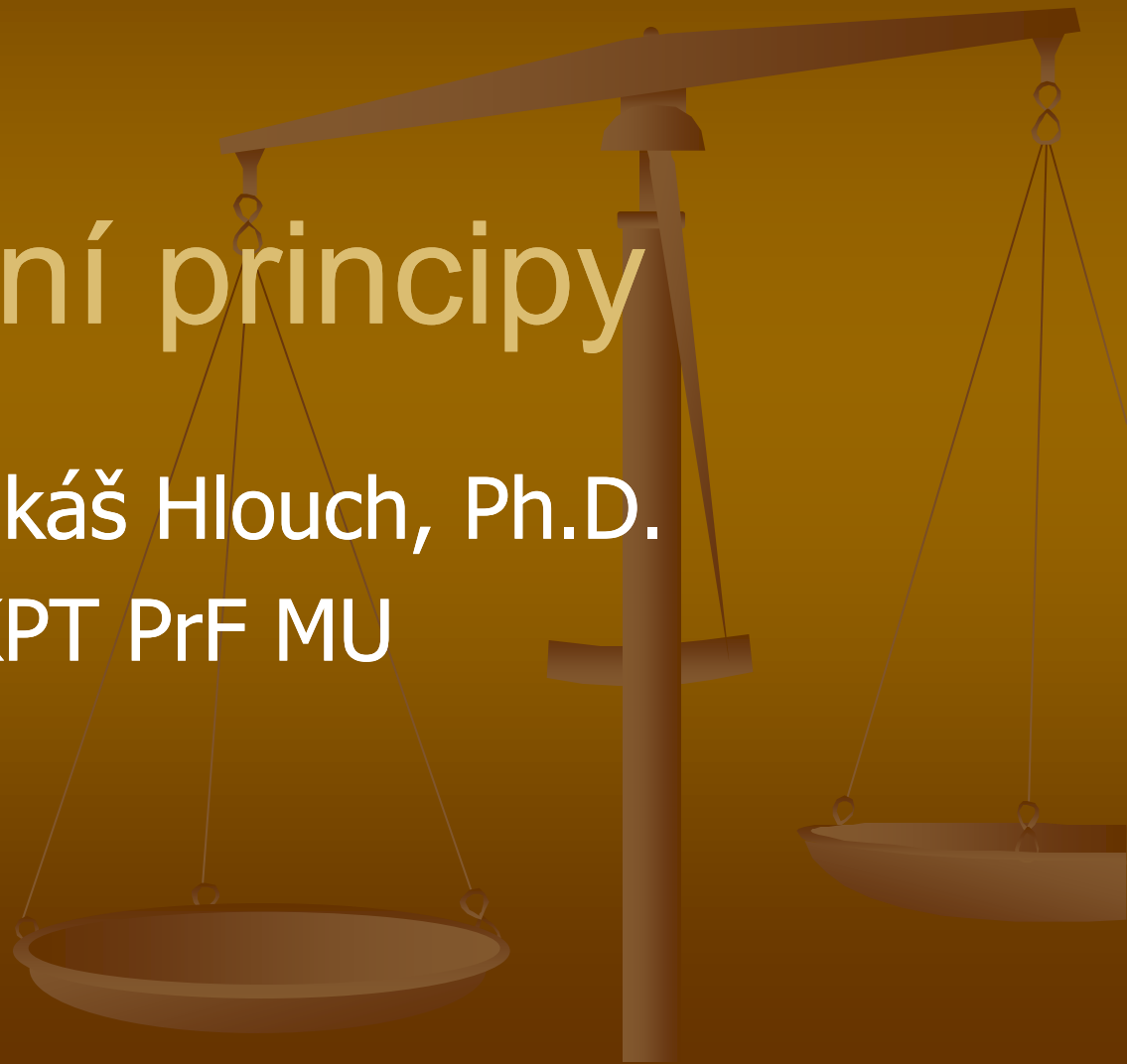

Právní principy

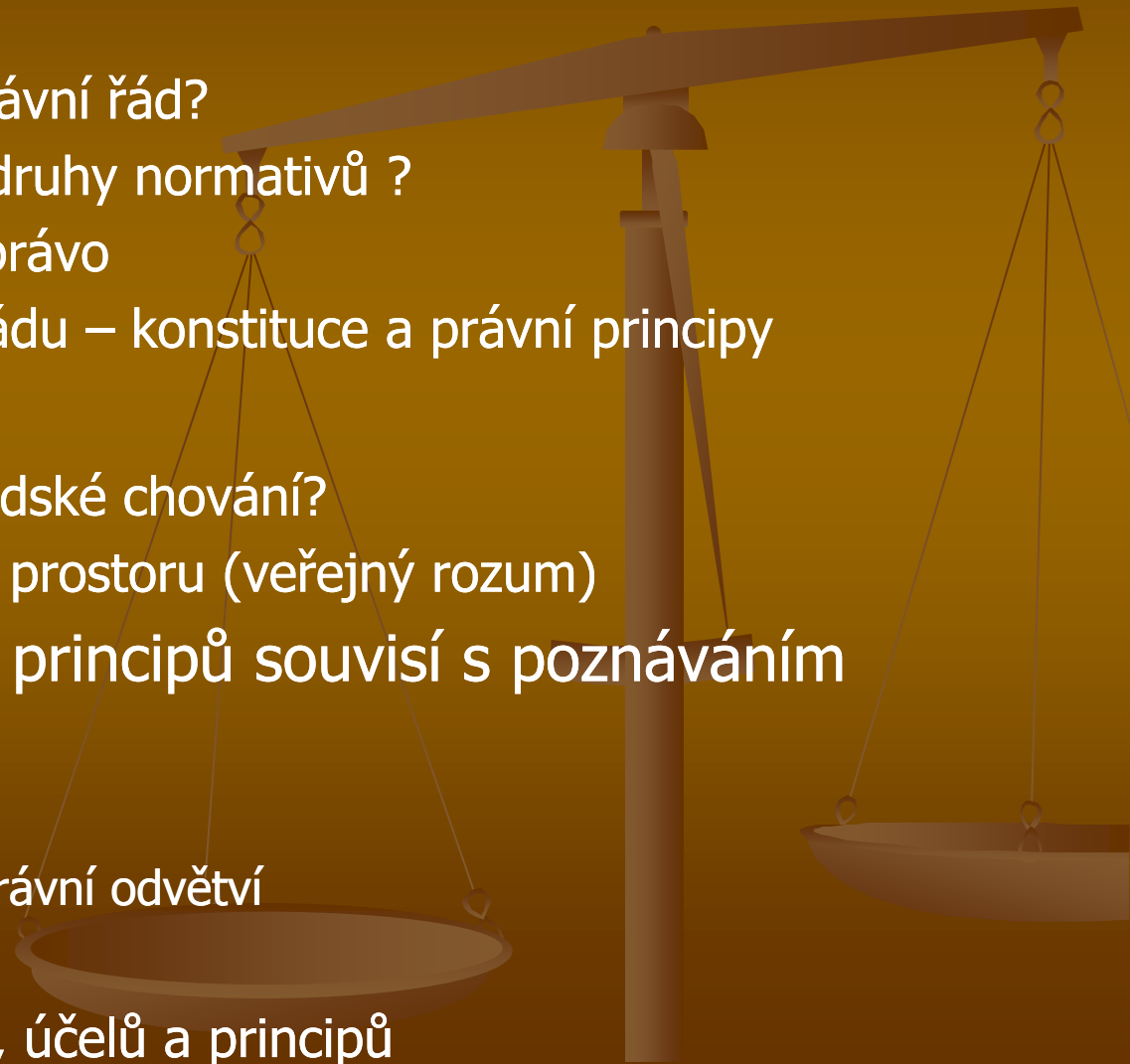
JUDr. Lukáš Hlouch, Ph.D.

KPT PrF MU

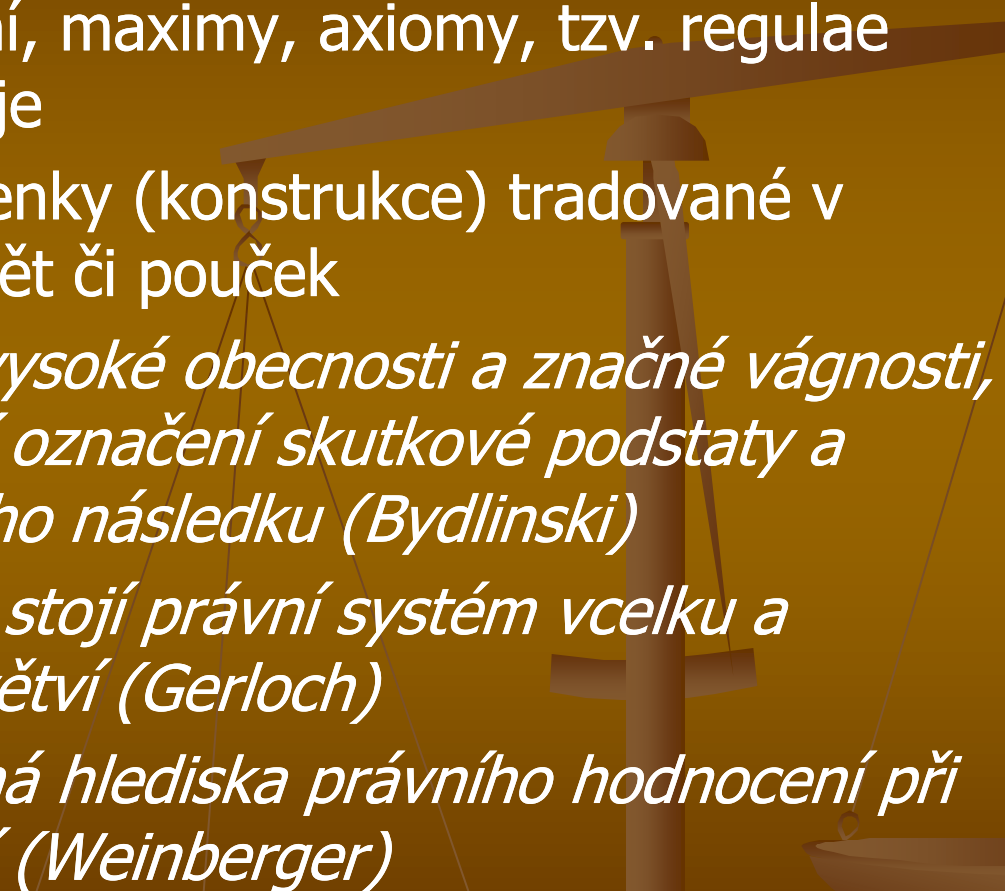

Pojem a kontext

- **Otázka strukturální**
  - Z čeho je vystavěn právní řád?
  - Normy, anebo různé druhy normativů ?
  - Přirozené a pozitivní právo
  - Hierarchie právního řádu – konstituce a právní principy
- **Otázka funkcionální**
  - Jak právo působí na lidské chování?
  - Racionalita veřejného prostoru (veřejný rozum)
- **Identifikace právních principů souvisí s poznáváním práva jako systému**
  - Vnější systematika
    - Normy, instituty a právní odvětví
  - Vnitřní systematika
    - Hierarchie hodnot, účelů a principů

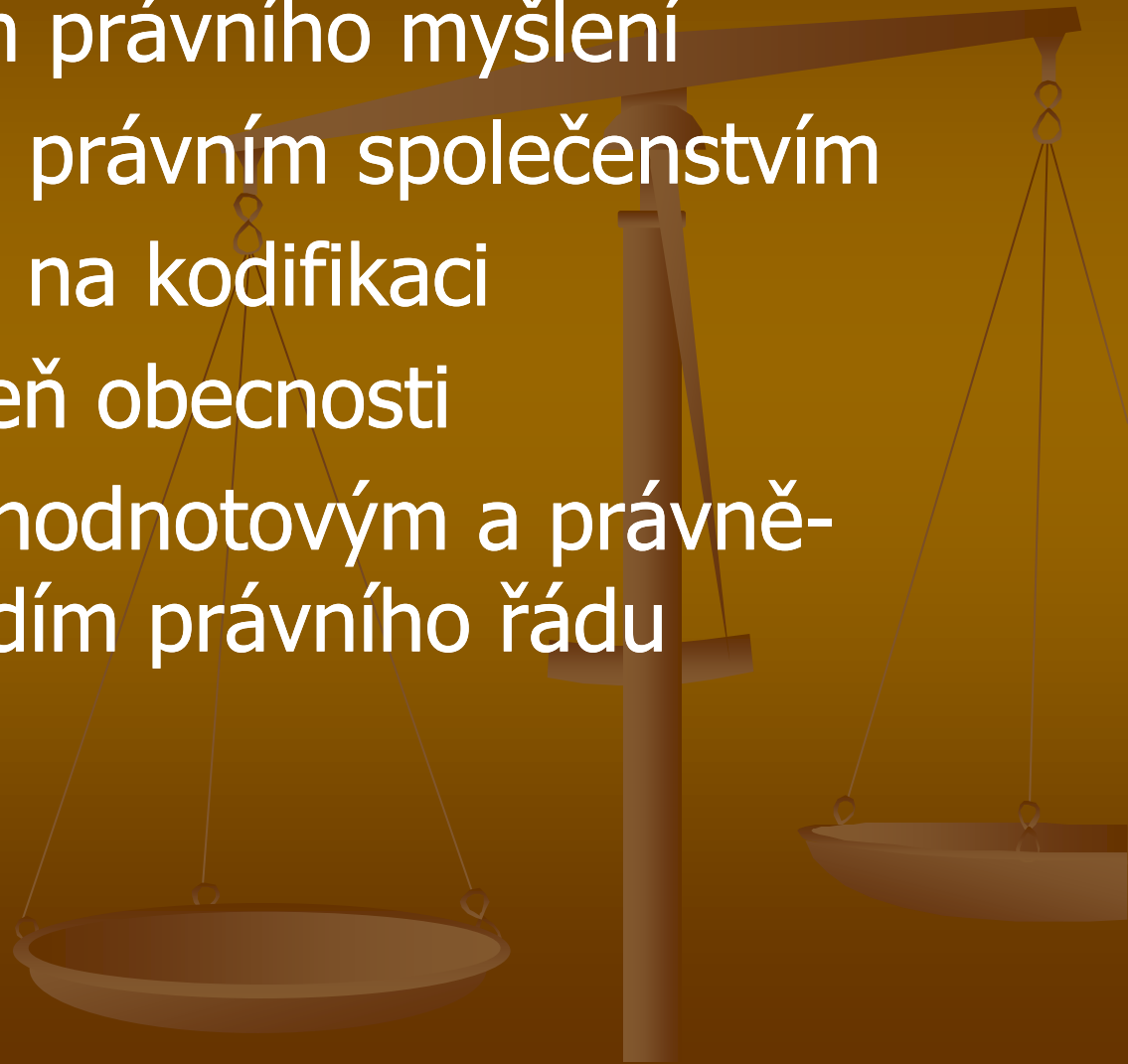

Právní principy - definice

- Obecné zásady právní, maximy, axiomy, tzv. regulae iuris – regulativní ideje
  - Základní právní myšlenky (konstrukce) tradované v podobě zhuštěných vět či pouček
  - *Normativní maximy vysoké obecnosti a značné vágnosti, jimž chybí zřetelnější označení skutkové podstaty a přesné určení právního následku (Bydlinski)*
  - *Vůdčí ideje, na nichž stojí právní systém vcelku a jednotlivá právní odvětví (Gerloch)*
  - *Normativně stanovená hlediska právního hodnocení při právním rozhodování (Weinberger)*
-

Charakteristika právních principů

- Jsou epitetonem právního myšlení
- Vytvářejí se spolu s právním společenstvím
- Nejsou fixovány na kodifikaci
- Mají různý stupeň obecnosti
- Jsou svázány s hodnotovým a právně-politickým pozadím právního řádu

Historické zdroje právních principů

- Dědictví římského práva (Tria voluminia)
  - Zejm. základní soukromoprávní principy a všeobecné zásady právní (sebrány v Digestech) - Iustinian
  - *Ius est ars boni et equi* (právo je uměním dobra a spravedlnosti)
  - *Impossibilia nulla obligatio est* (nemožnost plnění)
  - *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet.* (nikdo nesmí převést více práv, než sám má)
  - Tyto principy mají topický a kazuistický charakter, vznikly na bázi indukce při případovém myšlení římských právníků.

Historické zdroje právních principů

- Recepce římského práva
    - *Leges romanae barbarorum*
    - *Leges barbarorum (Lex Salica)*
    - Církevní soupisy římského práva (*Corpus iuris canonici*)
  - Novověk a právní principy
    - Snahy o rekonstrukci deduktivně platného systému právních principů na bázi racionalistického a přirozenoprávního paradigmatu
    - Střet ideje kodifikace a cesta historickoprávní
    - Výsledkem byly mohutné kodifikace konce 18. stol. a počátku 19. stol. (Prusko, Francie, Německo)
-

Historické zdroje právních principů

■ Moderní konstitucionalistika

■ Ústavní principy

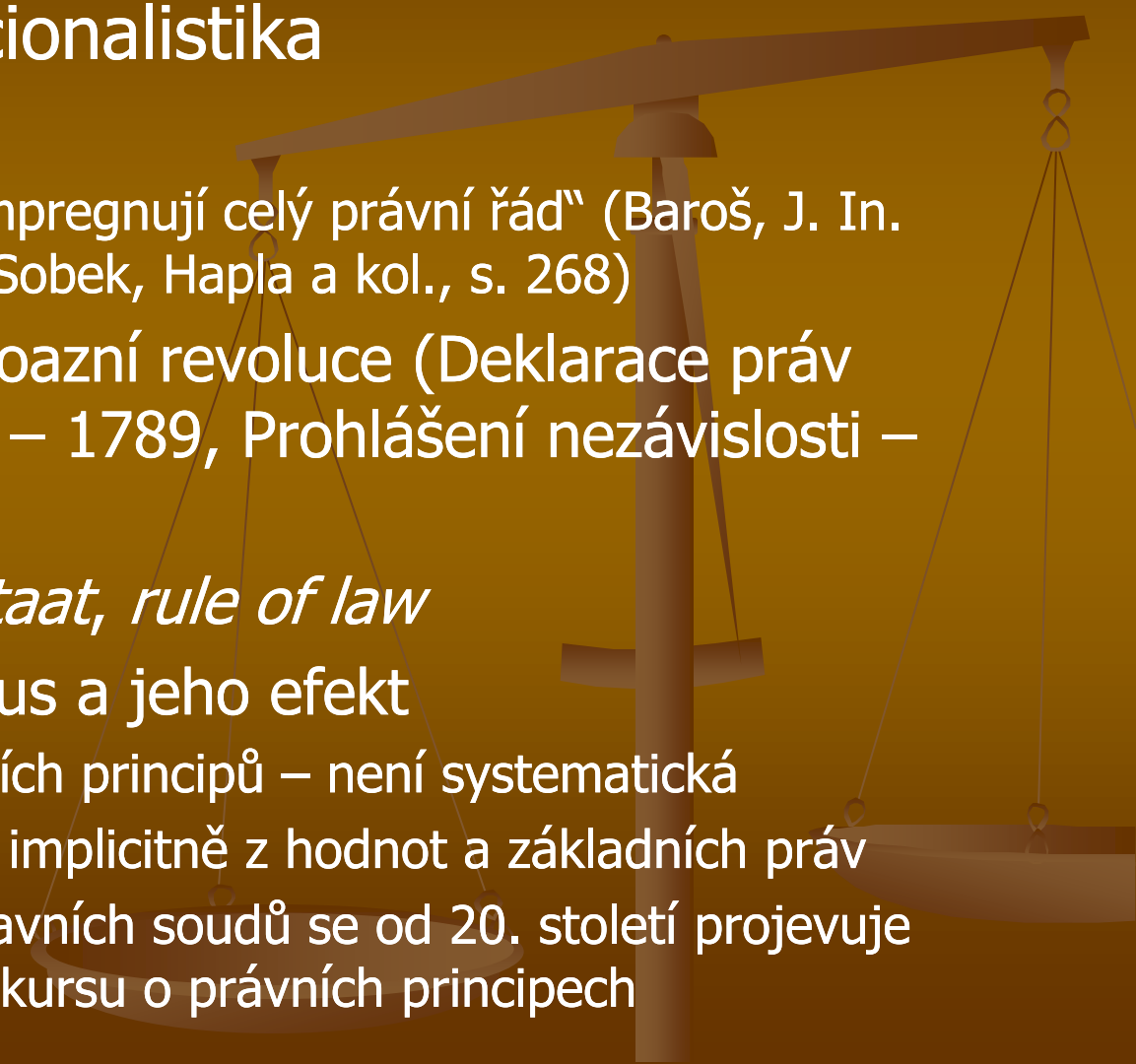
- „ústavní normy impregnují celý právní řád“ (Baroš, J. In. Filosofie práva – Sobek, Hapla a kol., s. 268)

■ Francouzská buržoazní revoluce (Deklarace práv člověka a občana – 1789, Prohlášení nezávislosti – USA)

■ Doktrína *Rechtsstaat*, *rule of law*

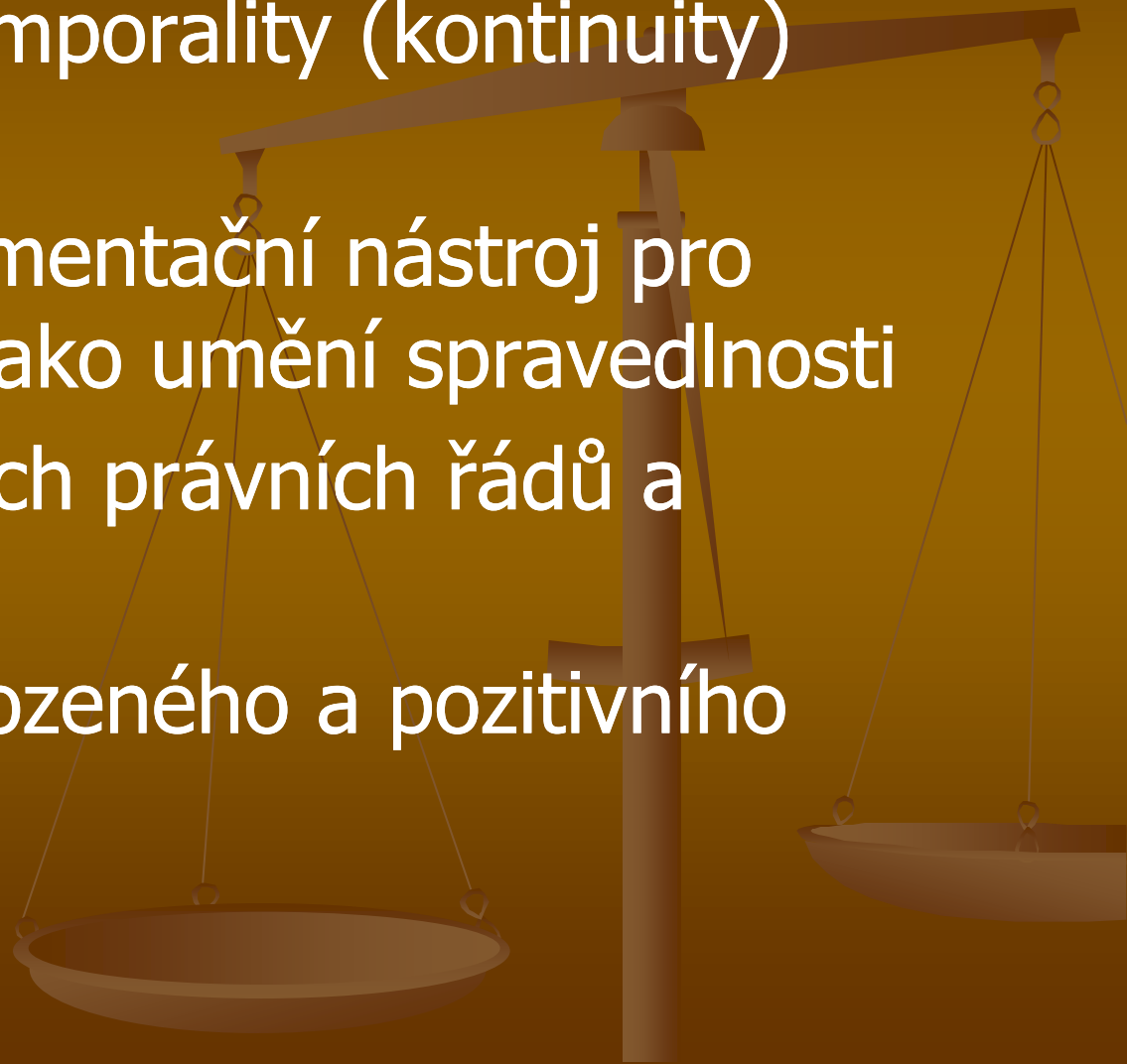
■ Konstitucionalismus a jeho efekt

- Kodifikace ústavních principů – není systematická
- Dovozejí se spíše implicitně z hodnot a základních práv
- Skrze činnost ústavních soudů se od 20. století projevuje **judicializace** diskursu o právních principech

Význam a funkce právních principů

- Podpora intertemporality (kontinuity) právního řádu
- Korektiv a argumentační nástroj pro realizaci práva jako umění spravedlnosti
- Propojení různých právních řádů a systémů
- Přemostění přirozeného a pozitivního práva

Struktura práva

- Terminologický problém s vymezením součástí (Weyr) systému práva
  - Normy
    - právní pravidla chování pro neurčitý počet případů téhož druhu
  - Zásady (tzv. odvětvové zásady)
    - Společná normativní východiska pro regulaci souvisejících normových komplexů
  - Principy (obecné či všeobecné právní principy)
    - Abstraktní ideje vyjadřující jednotící myšlenkové momenty společné pro komplexy norem (instituty, odvětví, právní řád)
  - Řada možných mezi-stupňů

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

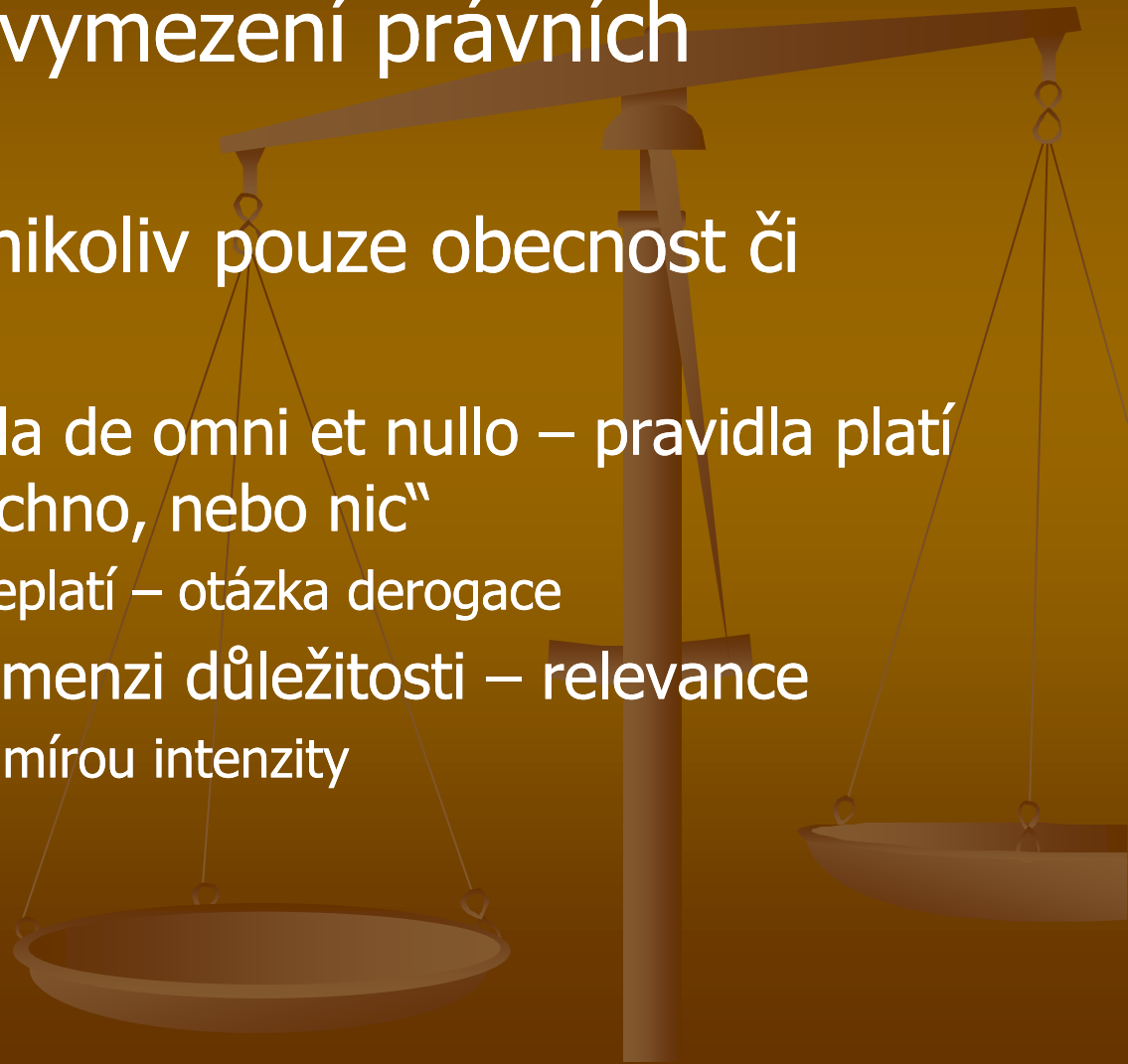
- Josef Esser (50. – 60. léta 20. stol.)
  - *Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts*
  - Principy (*Grundsätze*) jsou formulovány induktivně prostřednictvím řetězení kauz obdobného druhu
  - Nerozlišuje pozitivně-právní principy a logické principy
  - Jde-li o právní princip, je vždy součástí systému pozitivního práva
  - Principy jako topicko-argumentační figury
  - Dualismus princip (*Grundsatz*) x norma (*Norm*)

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

- Diskuse o platnosti práva vyvolaná moderním pozitivismem a návratem iusnaturalismu po II. světové válce
- Ronald Dworkin (1931 – 2013)
  - Strukturu práva jako systému vytvářejí
    - Pravidla
    - Politiky
    - Principy
  - Polemika s H.L.A. Hartem (*The Concept of Law*)
  - Principy platí v důsledku **svého obsahu** – nemusejí být kodifikované, vyplývají ze společenské a politické morálky
  - Mezi pravidly a principy je **logický rozdíl**

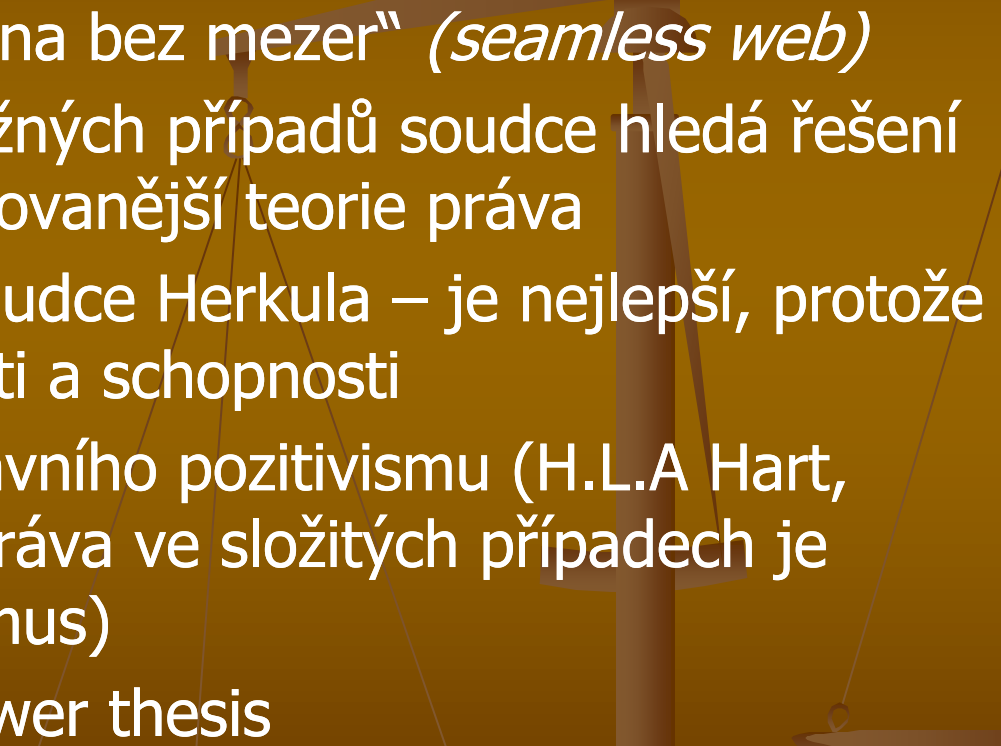
Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

- Ad Dworkinovo vymezení právních principů
  - Logický rozdíl (nikoliv pouze obecnost či vágnost)
    - Aplikace pravidla de omni et nullo – pravidla platí způsobem „všechno, nebo nic“
      - Platí, anebo neplatí – otázka derogace
    - Principy mají dimenzi důležitosti – relevance
      - Platí s určitou mírou intenzity

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

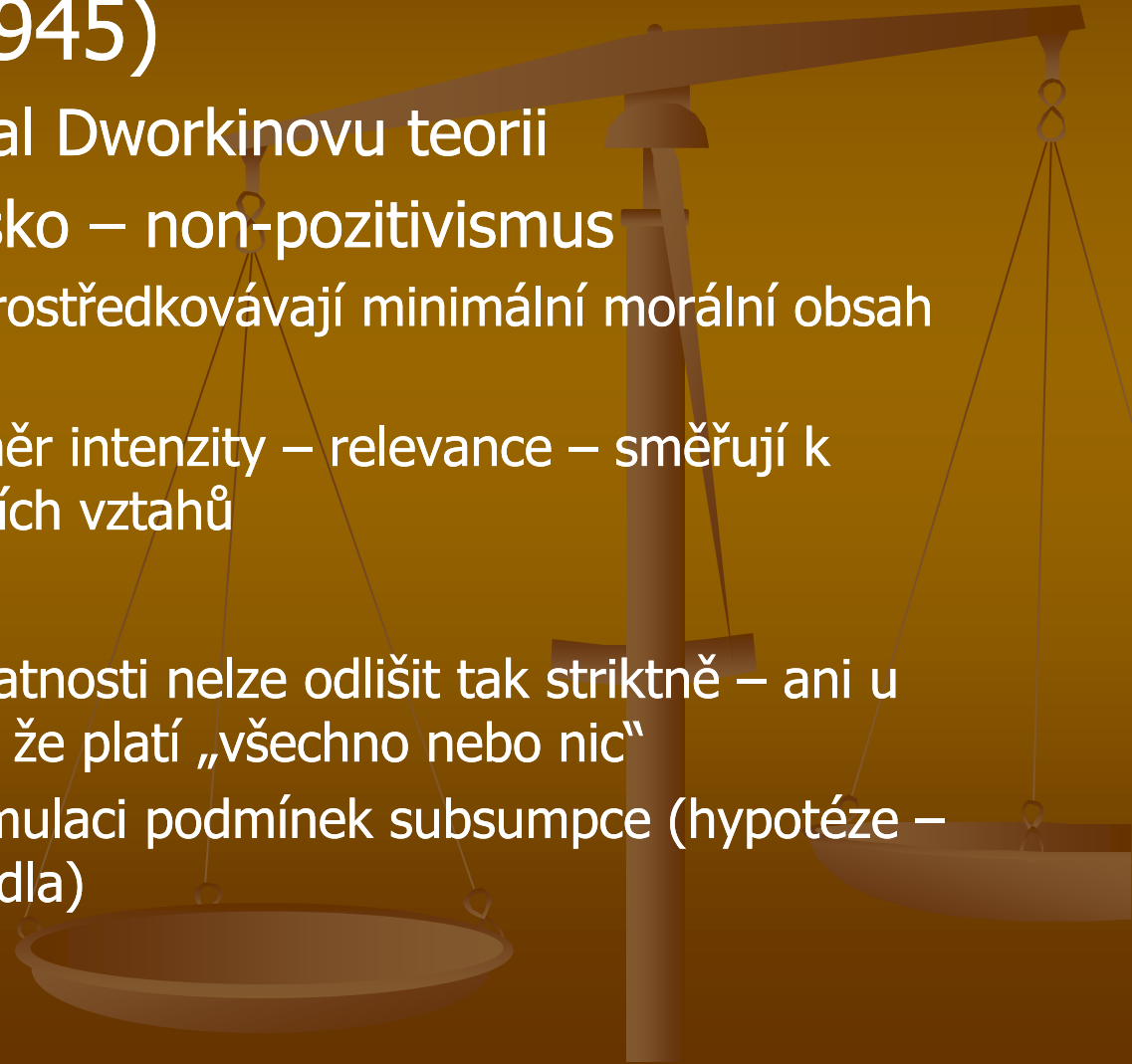
■ Ad Dworkin

- Právo jako „pavučina bez mezer“ (*seamless web*)
  - v případě tzv. obtížných případů soudce hledá řešení za pomoci nejfundovanější teorie práva
  - Model fiktivního soudce Herkula – je nejlepší, protože má nejlepší znalosti a schopnosti
  - Cílem je kritika právního pozitivismu (H.L.A Hart, J. Raz), nalézání práva ve složitých případech je možné (kognitivismus)
  - Tzv. one right answer thesis
-

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

■ Robert Alexy (1945)

- Kriticky rozpracoval Dworkinovu teorii
- Společné východisko – non-pozitivismus
  - Právní principy zprostředkovávají minimální morální obsah práva
  - Principy mají rozměr intenzity – relevance – směřují k optimalizaci právních vztahů
- Rozdíly
  - Logický rozdíl v platnosti nelze odlišit tak striktně – ani u pravidel nelze říci, že platí „všechno nebo nic“
  - Problém je ve formulaci podmínek subsumpce (hypotéze – antecedentu pravidla)

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

- Sumarizace Dworkin - Alexy
- Dworkinovo pojetí právního principu:
  - logické vymezení – u principů neplatí, že buď platí nebo neplatí
  - pravidla nemají dimenzi důležitosti
- Robert Alexy dodává:
  - principy jsou příkazy k optimalizaci
    - mohou být realizovány v různém stupni
    - rozsah jejich splňování závisí také na právních možnostech

Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)

- Sumarizace Dworkin - Alexy
- Dworkinovo pojetí právního principu:
  - logické vymezení – u principů neplatí, že buď platí nebo neplatí
  - pravidla nemají dimenzi důležitosti
- Robert Alexy dodává:
  - principy jsou příkazy k optimalizaci
    - mohou být realizovány v různém stupni
    - rozsah jejich splňování závisí také na právních možnostech
  - Logický rozdíl mezi pravidly a principy se vyjeví v kolizi

Norma x pravidlo x princip

(R. Alexy)

- **Norma** – nadřazený pojem, právní regulativ lidského chování mající deontologickou povahu
- **Pravidlo** – pokud jsou dány podmínky stanovené hypotézou, nutně se musí uplatnit dispozice
- **Princip** – antecedent má otevřenou povahu
- Robert Alexy: je-li subsumpce formulována **jednoznačně**, jedná se o **pravidlo**. Pokud je řešení dáno **vyvažováním** a **poměrováním** obou elementů, musí se jednat o **principy** (viz přednáška **PRINCIP PROPORCIONALITY**).
- Výsledkem kolize je vždy norma → podmínky, za nichž jeden princip má přednost před jiným principem, konstituují skutkové okolnosti (hypotézy) normy, která má tyto následky, k nimž směřuje princip, který má v dané situaci přednost.

Princip x hodnota

(R. Alexy)

- Východiskem je premisa, že hodnoty a principy jsou spolu s pravidly součástí systému práva, ale mají odlišnou strukturu
- Jde o příbuzné pojmy
- Principy mají deontologický charakter (jsou to příkazy či zákazy)
  - Mají podobu normativní věty s otevřeným antecedentem a nekonkrétním právním následkem
- Hodnoty mají axiologický (hodnotící) charakter
  - Mají podobu pojmů vyjadřujících představy o kolektivních dobrech (statcích)
- Principy – otázka Co má být?
- Hodnoty – otázka Co je pro společnost/jednotlivce nejlepší?

Problémy k zamyšlení

- **Otázka vazby právních principů na přirozené právo**
  - Slabá oddělovací teze x slabá spojující teze
  - Kühn: všechny principy mají hodnotové pozadí, ale nikoliv nutně morálního původu
- **Otázka redukovatelnosti systému práva na soubor principů**
  - Možnost zjednodušení – formulace obecných normativních vět
- **Otázka jednotné teorie právních principů ?**
  - Různý historický původ
  - Různé hierarchické postavení principů
  - Různé zdroje
- **Otázka jednoznačné poznatelnosti právního principu**
  - Kritika Dworkinovy a Alexyho teorie
  - Nulla poena sine lege
  - Rule-like principles, principle-like rules
    - Rozdíl mezi pravidly a principy je zbytečně PŘEHNANÝ (N. MacCormick)
  - Co je rozhodujícím kritériem pro odlišení právního principu od pravidla?

Shrnutí a závěr

- Reflexe doktrinálních diskusí v praxi
  - Problém není boj o přirozené právo, ale otázka porozumění právnímu řádu z hlediska optimálního a racionálního uspořádání právních vztahů
- Strukturální (ontologické) závěry
  - Právní principy jsou součástí systému práva (normativ *sui generis*)
  - Právní principy jsou chápány z pozitivistického pohledu jako svébytný pramen práva
- Metodologické závěry
  - Právní principy se vyskytují v komplementárních vztazích – jsou přirozeně v kolizi
  - Podporují dynamiku právního života (otevřený antecedent)
  - Aplikace principů se odehrává na bázi poměrování